

MAŁGORZATA MIELEWSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

gosiamie@poczta.fm

ORCID: 0000-0001-6772-7931

OKOLICZNOŚCI POWSTANIA I PIERWSZE LATA DZIAŁALNOŚCI KURACJI W PRZECHOWIE (1931–1939)

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SPLP.2019.020>

Streszczenie

Na mocy dekretu biskup ks. Stanisław Wojciech Okoniewski 15 czerwca 1937 r. erygował samodzielną kurację w Przechowie. Pierwsze próby utworzenia placówki duszpasterskiej zostały podjęte już w 1931 r. przez biskupa chełmińskiego. Z powodu kryzysu gospodarczego z lat 1929–1931 nie można było zrealizować tego planu. W 1937 r. po poprawie sytuacji ekonomicznej, aktywnej działalności stowarzyszeń katolickich oraz zdobycia aprobaty miejscowej władzy utworzenie kuracji w Przechowie było możliwe. Na jej czele stał kuratus ks. Alojzy Górniewicz, który w latach 1937–1939 oprócz sprawowania kultu zajmował się także przystosowaniem miejscowej kaplicy do celów liturgicznych oraz wybudowaniem we wsi kościoła. Świątynia została zbudowana na terytorium podarowanym przez firmę „Przechowo. Młyny i Tartaki”. Wybuch II wojny światowej i aresztowanie ks. kuratusa 19 listopada 1939 r. uniemożliwiły konsekrację kościoła.

Słowa kluczowe: *diecezja chełmińska; ks. Alojzy Górniewicz; bp Augustyn Rosetretre; bp Stanisław Wojciech Okoniewski; kuracja; kuratus; Przechowo*

The Context of Establishing the Vicariate of Przechowo
and the First Years of its Activity (1931–1939)

Summary

By virtue of an episcopal decree of bishop Stanisław Wojciech Okoniewski (15 June 1937) an autonomous vicariate was established in Przechowo. The first

attempts to create an independent pastoral unit were made Bishop Okoniewski as soon as 1931. However, due to the economic crisis of 1929-1931 this project could not be implemented. In 1937, after the improvement of the economic situation, thanks to the active role of various Catholic societies and the approval of the local authorities, the erection of the vicariate in Przechowo became possible. Father Alojzy Gornowicz was its pastor from 1937 till 1939. Apart from celebrating the Liturgy, he was busy with the church construction works as well as with adapting the local village chapel for the worship functions. The temple was built in the property donated by a company called "Przechowo Mills and Sawmills". The outbreak of Second World War and the arrest of the priest in charge (19 November 1939) made it impossible for the church to be consecrated.

Keywords: *Diocese of Chełmno; Rev. Alojzy Gornowicz; Bishop Augustine Rosentreter; Bishop Stanisław Wojciech Okoniewski; vicar; vicariate; Przechowo*

W okresie dwudziestolecia międzywojennego na obszarze ziem byłego zaboru rosyjskiego i pruskiego, w diecezjach: chełmińskiej, gdańskiej, katowickiej, warmińskiej, wrocławskiej i wrocławskiej powstawały duszpasterskie jednostki terytorialne – parafie, kuracje i lokalie. Celami artykułu są przedstawienie okoliczności, które doprowadziły do erygowania kuracji w Przechowie oraz pierwsze lata jej funkcjonowania w latach 1931–1939. Kuracje i lokalie jako jednostki terytorialne były już przedmiotem uwagi Lecha Bończy-Bystrzyckiego, Piotra Tadeusza Mielczarka i Jana Warmińskiego¹. Szczególnie od lat 80. XX wieku widać zainteresowanie tą problematyką w środowisku historyków regionalnych. Temat parafii w Przechowie został podjęty już w dwóch pracach magisterskich, artykule popularnonaukowym oraz publikacji popularnonaukowej². W zasobie archiwum parafialnego parafii pw. Chrystusa Króla w Świeciu-Przechowie znajduje

¹ P. T. Mielczarek, *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie przed 1945 r. na północno-zachodnich terenach obecnej diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, w: *Radość z nadziei: w 25-lecie posługi biskupiej ordynariusza koszalińsko-kołobrzeskiego*, Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, Koszalin 1985, s. 156–178; L. Bończa-Bystrzycki, *Lokalia i kuracja katolicka św. Antoniego w Sławnie (1924–1945)*, Sławieński Dom Kultury, Sławno 1997; J. Warmiński, *Kuracje i lokalie jako jednostki terytorialne na ziemiach polskich*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 78: 2002, s. 319–324, 156–178; *Historia parafii Świerki, piórem ks. Alfonsa Zielińskiego spisana*, red. W. Zawadzki, Wydawnictwo „Quo Vadis”, Elbląg 2013.

² *Parafia rzymsko-katolicka w Świeciu nad Wisłą w latach 1920–1956*, Toruń 2004 (praca magisterska Agnieszki Żokowskiej napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Szilinga); *Dzieje parafii pw. Chrystusa Króla w Świeciu – Przechowie (1937–2009)*, Toruń 2010 (praca magisterska Katarzyny Wadych napisana pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Anastazego Nadolnego); M. Mielewska, *Zapomniana świątynia*, „Czas Świecia”, nr 26: 2013, s. 8; P. Skuczyński, *Przechowo. Album z zarysem dziejów*, Studio Grafiki Komputerowej M&M Graphic, Świecie 2014.

się maszynopis opisu dziejów parafii z lat 1937–1953, sporządzony odrębnie przez byłego proboszcza ks. Zbigniewa Kraskowskiego, wzbogacony zdjęciami³. Wszystkie dotychczasowe prace nie wyczerpują jednak zagadnienia.

Zakończenie pierwszej wojny światowej nie przyniosło Polakom wymarzonej wolności. W latach 1918–1920 rozpoczęli oni wzmozoną walkę o przyłączenie Pomorza Gdańskiego do II Rzeczypospolitej⁴. W latach 1898–1926 biskupem diecezji chełmińskiej był ks. Augustyn Rosentreter⁵. Wychowany w chłopskiej rodzinie niemieckiej, otrzymał dobre wykształcenie. W 1861 roku zdał maturę w gimnazjum w Chojnicach. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Pelplinie. W 1870 roku, po studiach w Pelplinie, Bonn i Münster, przyjął święcenia kapłańskie. Na biskupa chełmińskiego został wybrany 22 grudnia 1898 roku przez kapitułę katedralną⁶. Jego wybór zatwierdziła Stolica Apostolska 27 lutego 1899 roku, co doprowadziło do przyjęcia przez ks. Rosentretera sakry biskupiej 9 lipca 1899 roku z rąk biskupa warmińskiego ks. Andrzeja Thiela⁷. Zdaniem ks. Antoniego Liedtkego ks. bp Augustyn Rosentreter w swoich decyzjach dotyczących obsadzania beneficjów faworyzował niemieckich księży⁸. Jednakże zezwalał na nauczanie religii w języku polskim, czym sprzeciwiał się postanowieniom pruskiego rządu⁹. Ks. bp Augustyn Rosentreter podczas wizytacji dekanatów oraz parafii często przemawiał w języku polskim, co spowodowało, że był krytykowany zarówno przez ludność polską, jak i niemiecką¹⁰. Biskup wiedział, że polskie społeczeństwo udzielało się w wielu organizacjach propolskich. Sprzeciwiał się relegowaniu z Seminarium Duchownego w Pelplinie kleryków, którzy

³ Z. Kraskowski, *Dzieje parafii Przechowo*, APPŚ-P.

⁴ R. Wapiński, *Lata nadziei (1918–1939)*, w: *Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku*, red. St. Mielczarski i in., Gdańsk 1978, s. 419; Cz. Brzoza, A. L. Sowa, *Historia Polski 1918–1945*, Kraków 2006, s. 21; M. Wojciechowski, *Od rewolucji listopadowej do wprowadzenia administracji polskiej (1918–1920)*, w: *Historia Pomorza (1918–1939)*, red. Sz. Wierchosławski, P. Olstowski, Toruń 2015, s. t. V, cz. 1., 48–69; J. Kłaczko, *Dzieje najnowsze 1918–2014*, w: *Dzieje regionu kujawsko-pomorskiego*, red. A. Radziwiński, Toruń 2017, s. 378–394; *Niepodległa Polska, 100. rocznica odzyskania niepodległości 1918–2018: kujawsko-pomorskie*, red. T. Kawski, Bydgoszcz 2018, s. 48–70.

⁵ P. Nitecki, *Biskupi kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 181; K. Kraskowski, *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 207–209; tenże, *Biskupi Kościoła katolickiego w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 381–382.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże; szerzej na temat postaci biskupa ks. Andrzeja Thiela zob.: S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, s. 219–224; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, Olsztyn 2003, s. 293–294; *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008, s. 421–428.

⁸ A. Liedtke, *Zarys dziejów diecezji chełmińskiej*, „Nasza Przeszłość”, R. 34:1971, s. 105.

⁹ Tenże, *Zarys dziejów diecezji chełmińskiej do 1945 roku*, Pelplin 1994, s. 87.

¹⁰ W. Szulist, *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej 1772–1920*, Pelplin 2006, s. 85–86.

należeli do polskiego, tajnego Towarzystwa Filomackiego, za co zostali skazani na karę więzienia w procesie toruńskim z 1901 roku¹¹. Jednocześnie nie zgadzał się na wprowadzenie języka polskiego jako wykładowego w Seminarium Duchownym¹². Sytuacja ta trwała do 1920 roku, kiedy Pomorze Gdańskie wróciło do Macierzy¹³. Pomimo pozwolenia księdza biskupa na używanie języka polskiego, wykłady w Seminarium Duchownym nadal były prowadzone w języku niemieckim. Większość duchownych z diecezji chełmińskiej słabo posługiwała się językiem polskim, w tym wykładowcy, którzy nadal woleli używać języka niemieckiego. Jednym z pierwszych księży, który zaczął prowadzić zajęcia w języku polskim był ks. Konstantyn Dominik – ówczesny subregens, a późniejszy biskup pomocniczy diecezji chełmińskiej¹⁴.

Za czasów bpa Augustyna Rosentretera doszło do ożywienia polskiego ruchu narodowego. Biskup chełmiński starał się nie ingerować w niego i ponad wszystko stawiał dobro Kościoła. Oprócz aktywizacji ruchu narodowego w czasach rządów bpa Rosentretera w diecezji chełmińskiej wzrosła liczba księży. W 1899 roku było 410 polskich i pruskich duchownych, a z kolei w 1919 roku już 528 duszpasterzy¹⁵. Wzrost liczby kapłanów umożliwił biskupowi organizowanie nowych parafii, kuracji i lokalii¹⁶. Do 1918 roku bp Augustyn Rosentreter erygował 11 parafii i 17 kuracji oraz przystosował 5 lokalii do celów liturgicznych¹⁷. W latach 1918–1939 bp Rosentreter i bp Stanisław Wojciech Okoniewski wyświęcili w sumie 492 kapłanów¹⁸.

W latach 1918–1920 obszar diecezji chełmińskiej uległ zmianie, co spowodowane było wytyczeniem nowych granic pomiędzy Polską a Niemcami oraz Wolnym Miastem Gdańskim¹⁹. Terytorium diecezji zmniejszyło się na rzecz: Rzeszy Niemieckiej (część dekanatu człuchowskiego, kamieńskiego oraz cały dekanat lęborski) i Wolnego Miasta Gdańska (dwa dekanaty gdańskie oraz trzy parafie: Gemlice, Kłodawa i Wielkie Trąbki z dekanatu tczewskiego)²⁰.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże; P. Hauser, *Stosunki narodowościowe i polityczne w diecezji chełmińskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, w: *Z przeszłości diecezji chełmińskiej 1243–1992*, red. M. Biskup, Toruń 1994, s. 92.

¹⁴ Tamże; zob. również: L. Jażdżewski, *Ksiądz Biskup Konstantyn Dominik. Życie i pamięć o nim na Kaszubach i Pomorzu*, Pelplin 2013, s. 55–56.

¹⁵ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła katolickiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków 1980, s. 651.

¹⁶ Lokalia – samodzielna, duszpasterska jednostka terytorialna, która znajdowała się na wydzielonym terenie; zob. również J. Warmiński, *Lokalia*, EK 10, kol. 1332–1333.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji chełmińskiej 1918–1939*, Pelplin 1992, s. 24.

¹⁹ Tenże, *Kościół katolicki*, w: *Historia Pomorza (1918–1939)*, red. Sz. Wierchosiński, P. Olstowski, Toruń 2018, t. V, cz. 2, s. 132.

²⁰ Tamże, s. 132–133.

Nowo powstające kościoły miały ułatwić miejscowej ludności czynny udział w Mszach świętych, nabożeństwach oraz przyjmowanie sakramentów. Za czasów bpa Augustyna Rosentretera wybudowano około dwudziestu nowych kościołów²¹. W głównym stopniu powstawały one dzięki przedsiębiorczości duchownych oraz miejscowej ludności. W 1922 roku w powiecie świeckim w Lnianie do celów liturgicznych przystosowano karczmę, którą podzielono na dwie części – w jednej z nich mieściła się kaplica, z kolei w drugiej mieszkanie kuratusa²². W czasach rządów bpa Augustyna Rosentretera na tym obszarze wybudowano też m.in. kościół w Warlubiu w 1924 roku²³. Świątynie powstawały zwykle w stylu neogotyckim, często o konstrukcji szkieletowej.

Po śmierci ks. Augustyna Rosentretera biskupem diecezji chełmińskiej został ks. Stanisław Wojciech Okoniewski (1926–1944)²⁴. Postać ta zapisała się w pamięci wielu współczesnych księży. Ks. Stanisław W. Okoniewski aktywnie uczestniczył w życiu narodowo-politycznym Pomorza, jeszcze zanim został mianowany biskupem. W 1906 roku wystąpił w obronie języka polskiego w nauczaniu religii podczas strajków szkolnych, za co został skazany 6 marca 1907 roku na karę sześciu tygodni aresztu w więzieniu we Wronkach²⁵. Bp Okoniewski utożsamiał się z Pomorzem, a idee aktywności ruchu narodowego starał się zaszczerpić w mieszkańcach diecezji chełmińskiej. Nazywany był polonizatorem tego obszaru²⁶. Dzięki swojemu zaangażowaniu został doceniony przez władze państwowe, o czym świadczyły wyróżnienia i odznaczenia, w tym m.in.: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1928), Krzyż Niepodległości (1934) i Wielka Wstęga Orderu Polonia Restituta (1939).

Czas rządów bpa Stanisława W. Okoniewskiego sprzyjał rozwojowi diecezji chełmińskiej. Biskup chełmiński przeorganizował ją wewnętrznie. Na podstawie bulli *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku, wydanej przez papieża Piusa XI, dostosowano granice Kościoła rzymskokatolickiego do nowej sytuacji międzynarodowej²⁷. W diecezji chełmińskiej były wtedy 24 dekanaty: brodnicki,

²¹ J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji*, dz. cyt., s. 313; W. Szulist, *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej 1920–1939*, Pelplin 2009, s. 154.

²² MDCh, R. 80:1937, nr 3, s. 151.

²³ D. Dettlaff, J. P. Detlaff, *Kościół Diecezji Pelplińskiej – nasze dziedzictwo*, Bydgoszcz 2010, t. I, s. 154.

²⁴ A. Liedtke, *Stanisław III Wojciech Okoniewski*, w: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu dziesięciolecia biskupstwa j. e. księdza biskupa d-ra Stanisława W. Okoniewskiego biskupa chełmińskiego*, Pelplin 1936, s. 5–10; tenże, *Wojenne losy biskupa chełmińskiego Stanisława Wojciecha Okoniewskiego 1939–1944*, Pelplin 1983; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, dz. cyt., s. 318–319; K. Kraskowski, dz. cyt., s. 184–188; tenże, *Biskupi kościoła katolickiego*, dz. cyt., s. 153.

²⁵ K. Kraskowski, dz. cyt., s. 184.

²⁶ Tamże, s. 187.

²⁷ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 21: 1970, s. 374; F. Stopniak, *Kościół na ziemiach polskich w latach 1848–1978*, w: *Historia Kościoła: 1848 do czasów współczesnych*, red. R. Aubert i in., Warszawa 1985, t. V, s. 591; P. Stanko, *Bulla Vixdum Poloniae unitas z 28 października 1925 roku: geneza, znaczenie*,

chełmiński, chełmżyński, chojnicki, fordoński, gniewski, golubski, górznieński, kamieński, łański, lidzbarski, lubawski, mirachowski, nowski, nowomiejski, pucki, radzyński, starogardzki, świecki, tczewski, toruński, tucholski, wąbrzeski i żukowski²⁸. W 1926 roku bp Stanisław W. Okoniewski podzielił zarządzaną przez siebie jednostkę administracyjną na 26 dekanatów²⁹. W 1932 roku utworzył dodatkowo dekanat gdyński, a w 1934 roku dekanaty osiecki i bierzgłowski³⁰. W latach 1926–1939 wzrosła również liczba parafii. Dane z tego czasu są różne. W elenchusie *Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1939* za rok 1939 (stan na dzień 2 grudnia 1938 r.) została zawarta informacja, że w diecezji chełmińskiej było: 29 dekanatów, 251 parafii, 80 kuracji i 32 kościoły filialne³¹. Z kolei w piśmie religijnym *Pielgrzymie* z dnia 25 lutego 1939 roku została zamieszczona inna liczba parafii. W czasopiśmie w rubryce *Kronika kościelna. Diecezja chełmińska* podano, że było ich 255³². W publikacji Władysława Szulista autor podał, że w latach rządów bpa Stanisława W. Okoniewskiego powstało ponad 90 parafii i placówek duszpasterskich oraz 73 kościoły³³. Z kolei u Janusza Walkusza w spisie budownictwa sakralnego w diecezji chełmińskiej z lat 1918–1939 widnieje liczba 68 parafii, w których były prowadzone inwestycje³⁴.

Powstawanie nowych świątyń za czasów bpa Stanisława W. Okoniewskiego wyglądało podobnie jak w latach jego poprzednika. Niektóre z kościołów zostały przystosowane dzięki adaptacji innych obiektów, takich jak na przykład karczmy, restauracje lub nieużywane budynki przedsiębiorstw³⁵. W latach 1926–1939 wybudowano także świątynie przeznaczone bezpośrednio do celów liturgicznych. Kościoły były budowane w stylu modernistycznym. W powiecie świeckim powstało ich kilka, w tym między innymi w Górnej Grupie (1937 r.) i Przechowie (1939 r.)³⁶. Ludność z obu tych miejscowości podlegała pod większe parafie, zanim powstały kuracje na tych obszarach³⁷.

dzieje, edycja, Katowice 2015, s. 62–65; P. Stanko, *Bulla Vixdum Poloniae unitas: reprodukcje stron oryginału bulli, tekst łaciński, tłumaczenie na język polski*, Katowice 2015, s. 7–8; J. Walkusz, *Kościół katolicki*, dz. cyt., s. 133.

²⁸ Tamże.

²⁹ A. Liedtke, *Stanisław III Wojciech Okoniewski*, dz. cyt., s. 7; J. Walkusz, *Działalność duszpasterska Biskupa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego 1926–1939*, „*Nasza Przyszłość*”, R. 84:1995, s. 213.

³⁰ Tamże.

³¹ *Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1939*, Pelplin 1938, s. 133.

³² „*Pielgrzym*” 25 II 1939, nr 24.

³³ W. Szulista, *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej 1920–1939*, dz. cyt., s. 55.

³⁴ J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji chełmińskiej 1918–1939*, Pelplin 1992, s. 314–315.

³⁵ Tamże, s. 154–155.

³⁶ D. Dettlaff, J. P. Dettlaff, dz. cyt., s. 134; Konsekracja świątyni w Górnej Grupie nastąpiła 18 lipca 1937 r.; szerzej. Zob. „*Pielgrzym*” 24 VII 1937, nr 88.

³⁷ MDCh, R. 80:1937, nr 7, s. 553–554.

Przechowo (niem. Schoenau) obecnie jest jedną z dzielnic miasta Świecia. W czasie dwudziestolecia międzywojennego była to wieś. Dzięki zachowanym źródłom wiadomo, że w 1868 roku w Przechowie znajdowało się 151 budynków, w tym 90 domów, które zamieszkiwało 829 osób³⁸. Większość z nich była wiary rzymskokatolickiej³⁹. W Przechowie w 1887 roku działała szkoła ewangelicka, w której uczyło się 109 dzieci, w tym 100 z nich deklaroowało wyznanie katolickie⁴⁰. Dalszy rozwój wsi spowodował, że w 1888 roku przez Przechowo przejechał pierwszy pociąg, a w 1896 roku obok stacji kolejowej powstał młyn parowy⁴¹. Wieś nabrała charakteru przemysłowego. Władzę w Przechowie sprawował już nie sołtys a wójt. Pod koniec XIX wieku nastąpił także rozwój drobnego przemysłu, coraz prężniej działała cegielnia i mleczarnia. Już w trakcie pierwszej wojny światowej we wsi ożywiła się działalność niepodległościowa. Mieszkańcy chcieli jak najszybszego powrotu Przechowa do ojczyzny. 25 stycznia 1920 roku oddziały gen. Józefa Hallera wkroczyły do wsi⁴².

Do 1937 roku wieś Przechowo podlegała pod parafię w Świeciu⁴³. W 1928 roku na jej obszarze zamieszkiwało 10566 Polaków wiary rzymskokatolickiej, 10 Polaków niekatolików (w tym przypadku menonici i adwentyści), 21 katolików Niemców, 79 Żydów i 50 prawosławnych⁴⁴. W tym samym roku w Przechowie było 980 wiernych, a wieś znajdowała się 3 km od kościoła parafialnego⁴⁵. W zestawieniu statystycznym z 1928 roku, który został przeprowadzony na polecenie bpa Stanisława W. Okoniewskiego, Przechowo występuje razem z innymi miejscowościami należącymi do parafii Świecie, tj.: Bekierzyce, Dziki, Dzikowo, Ernestowo, Głogówko, Konopat, Kozłowo, Marianki, Mniszek, Morsk, Nowodobro, Ostrów Świecki, Przechówko, Skarszewo, Skarszewy, Sulnowo, Sulnówko i Żurawia Kępa⁴⁶. Wiernych parafii Świecie w 1928 roku przedstawia tabela znaj-

³⁸ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888, t. IX, s. 127.

³⁹ Tamże; Według danych zawartych w słowniku wiadomo, że w Przechowie mieszkało 411 osób wiary rzymskokatolickiej i 396 ewangelików. W źródle nie ma informacji o pozostałych 22 osobach.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ L. Smentek, *Nawojka Gimnazjum Toruńskiego: Margarete Bieber*, „Zeszyty Literackie i Naukowe”, nr 4: 2015, s. 23.

⁴² M. Wojciechowski, *W okresie II Rzeczypospolitej (1920–1939)*, w: *Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu*, red. K. Jasiński, Warszawa 1980, t. II, s. 5–55; M. Wojciechowski, *Miasta Pomorza Nadwiślańskiego i Kujaw w okresie I wojny światowej oraz w dwudziestoleciu międzywojennym (1914–1939)*, Toruń 2000, s. 147–200.

⁴³ J. Borzyszkowski, M. Miotk, *Świecie w XIX i XX wieku*, w: *Świecie: księga jubileuszu 800-lecia*, red. J. Borzyszkowski, Świecie-Gdańsk 1998, s. 192–197; *Parafia rzymsko-katolicka*, dz. cyt., s. 48.

⁴⁴ *Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928, s. 601.

⁴⁵ Tamże, s. 607.

⁴⁶ *Diecezja chełmińska. Zarys*, dz. cyt., s. 607.

dująca się poniżej. Wynika z niej, że wśród miejscowości oddalonych o 3 km od kościoła parafialnego w Świeciu były: Marianki, Morsk, Przechowo, Sulnowo i Sulnówko. W Przechowie i Sulnówku wiernych było ponad 400.

Tabela nr 1. Wierni parafii Świecie w 1928 roku

Miejscowość	Odległość od kościoła parafialnego (km)	Liczba wiernych rzymskokatolików
Świecie	–	7551
Bekierzyce	5	65
Dziki	5	} 114
Dzikowo	5	
Ernestowo	7	152
Głogówko	5	144
Konopat	6	18
Kozłowo	7	87
Marianki	3	263
Mniszek	6	194
Morsk	3	110
Nowedobro i Wyrwa	7	32
Ostrów Świecki	5	91
Przechówko	6	89
Przechowo	3	980
Skarszewko	8	} 163
Skarszewy	6	
Sulnowo	3	155
Sulnówko	3	478
Żurawia Kępa	4	78

Źródło: *Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928, s. 607.

Według badań statystycznych przeprowadzonych przez Wojewódzki Urząd Pomorski na przełomie lat 1927/1928 w Przechowie i Przechówku mieszkało więcej katolików niż protestantów, prawosławnych i żydów, co przedstawia tabela poniżej⁴⁷. Wynika z niej, że w obu tych miejscowościach nie było osób wyznania prawosławnego. W zestawieniach statystycznych – Wojewódzkiego Urzędu Pomorskiego i Stanisława W. Okoniewskiego nie pokrywają się ze sobą dane liczbowe dotyczące wiernych.

⁴⁷ APB, UWP, sygn. 3149, k. 142–143.

Tabela nr 2. Sytuacja wyznaniowa we wsiach Przechowo i Przechówko na przełomie lat 1927/1928

Miejscowość	Ogólna liczba mieszkańców	Katolików		Protestantów / wyznawców wszystkich kościołów i sekt protestanckich		Prawosławnych		Żydów	
Przechowo	1219	1071	87%	139	12%	–	–	9	–
Przechówko	99	56	56%	43	44%	–	–	–	–

Źródło: APB, UWP, sygn. 3149, k. 142–143.

Energiczna działalność mieszkańców Przechowa w zakresie tworzenia stowarzyszeń religijnych, jak i powstanie komitetu wykonawczego budowy kościoła spowodowały zainteresowanie władz kościelnych wsią. W dekrete w sprawie utworzenia kuracji w Przechowie z dnia 15 czerwca 1937 roku, bp Stanisław Okoniewski podkreślił aktywność społeczeństwa oraz firmy „Przechowo. Młyny i Tartaki”, którzy brali również czynny udział w stowarzyszeniach we wsi. Wśród nich były między innymi Katolickie Stowarzyszenie Kobiet (KSK), Katolickie Stowarzyszenie Mężów (KSM), Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej (SMP), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (KSMM) i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ). Organizacje kościelne miały na celu m.in. wychowanie swoich członków w duchu patriotycznym i religijnym⁴⁸. Miało się to odbywać między innymi poprzez wykłady religijne, wspólne nabożeństwa, rozwój czytelnictwa oraz amatorskie przedstawienia teatralne⁴⁹. Początków stowarzyszeń katolickich należy szukać w akcjach społecznych już w czasach zaboru pruskiego. W niepodległej Polsce biskupi katoliccy dołożyli wszelkich starań, aby ruch społeczny nadal się rozwijał. W 1919 roku abp Edmund Dalbor przedstawił założenia Ligi Katolickiej⁵⁰. Ostatecznie organizacja została powołana w 1920 roku w archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej. W 1926 roku na terenie państwa polskiego działały dwa ośrodki Ligi Katolickiej w Poznaniu i Warszawie⁵¹. Jednakże w tym czasie w Polsce nie było jednolitego i zwartego ruchu religijno-społecznego.

⁴⁸ J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 341.

⁴⁹ Tamże; szerzej zob. S. Grzęda, *Jak pracować w Towarzystwach Młodzieży? Wskazówki dla kierowników i współpracowników*, Poznań 1914, s. 31–62.

⁵⁰ K. Jeżyna, *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996, s. 34.

⁵¹ Tamże.

Zjednoczył się on dopiero w 1931 roku w momencie powstania Akcji Katolickiej⁵². W 1934 roku Episkopat Polski zatwierdził statuty związków katolickich. W skład ogólnokrajowych stowarzyszeń wchodziły KSK, KSM, KSMM i KSMŻ⁵³. Z dokumentów Starostwa Powiatowego w Świeciu wynika, że w województwie pomorskim (stan na 1 sierpnia 1933 r.) Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej miało 13005 członków, a z kolei rok później nieco mniej, bo 12976 członków⁵⁴. Liczba działaczy KSMM na tym obszarze zmniejszyła się o 29 osób w przeciągu jednego roku. Według danych na 1 sierpnia 1933 roku Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej liczyło 9732 osoby, a po roku 10684 członkiń⁵⁵. W porównaniu z rokiem wcześniejszym nastąpił wzrost liczby działaczek KSMŻ o 952 osoby. W powiecie świeckim stan członków KSMM na 1 sierpnia 1934 roku wynosił 997 osób. W tym czasie działało 30 oddziałów tej organizacji⁵⁶. Natomiast liczba działaczek KSMŻ oscylowała wokół 783 osób i 25 oddziałów⁵⁷.

Działalność Akcji Katolickiej w Przechowie była dynamiczna. Według informacji zawartych w tygodniku parafialnym Akcja Katolicka w Przechowie działała już w 1934 roku. 11 marca 1934 roku na zebraniu Katolickiego Stowarzyszenia Polek (KSP) wybrano zarząd, w skład którego weszły: Maria Mordawska jako prezeska, sekretarka – pani Murawska i skarbniczka – pani Karwasz⁵⁸. Podczas spotkania obecny był zarząd główny reprezentowany przez ks. Pawła Konitzera i panią Piechowską. Liczba członkiń wzrosła z 50 do 76 osób⁵⁹. Jeszcze w 1934 roku nazwę KSP zmieniono na Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. W Przechowie zaczął również działać zarząd Towarzystwa Mężczyzn Katolickich, który reprezentowali: prezes – pan Zwiewka, zastępca prezesa pan Oparka, sekretarz – pan Wycichowski, skarbnik – pan Lewandowski oraz dwóch mężów zaufania. Organizacja liczyła 72 członków⁶⁰. Po 1934 roku. Towarzystwo Mężczyzn Katolickich zmieniło swoją nazwę na Katolickie Stowarzyszenie Mężów. Oba te stowarzyszenia katolickie regularnie organizowały głównie przedstawienia teatralne. Jednym z pierwszych

⁵² Szerzej na temat Akcji Katolickiej na terenie II RP zob. m.in.: F. Stopniak, *Kościół na ziemiach*, dz. cyt., s. 593; J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji*, dz. cyt., s. 280–312; T. Pytel, *Działalność oświatowa katolickich związków młodzieży w diecezji kieleckiej (1918–1938)*, w: *Spoleczno-kulturalna działalność Kościoła katolickiego w Polsce XIX i XX wieku*, red. R. Renz, M. Meducka, Kielce 1994, s. 89–95; K. Jeżyna, dz. cyt., s. 29–42; J. Borzyszkowski, *Z dziejów Kościoła katolickiego na Kaszubach i Pomorzu w XIX i XX wieku*, Gdańsk-Pelplin 2000, s. 169–170; T. Kubina, *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach: Akcja Katolicka Archidiecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 2005.

⁵³ K. Jeżyna, dz. cyt., s. 37.

⁵⁴ APB, Starostwo Powiatowe w Świeciu, sygn. 1885.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ TPPŚ 19 VIII 1934, nr 33; „Pielgrzym” 4 IV 1939, nr 40.

⁵⁹ TPPŚ 1 IV 1934, nr 13.

⁶⁰ Tamże.

było przedstawienie dramatu pt. *Gwiazda Syberji* zorganizowane przez Towarzystwo Mężczyzn Katolickich, które odbyło się już 15 kwietnia 1934 roku w Przechowie w sali restauracji połączonej z kręgielnią, której właścicielem w okresie dwudziestolecia międzywojennego był pan Hess⁶¹. W 1934 roku w Przechowie działało także Stowarzyszenie Młodych Polek. Jednym z pierwszych spotkań zorganizowanych przez tę organizację we wsi była wieczornica z okazji zbliżającego się Święta Druhen, która odbyła się w maju 1934 roku⁶². Spotkania towarzystw katolickich w Przechowie odbywały się regularnie na sali u pana Hessa, w karczmie Anny Wirwickiej lub w domu Pawła Pudełki⁶³. W 1934 roku we wsi działało również Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej⁶⁴. Według informacji zamieszczonej na łamach „Tygodnika Parafialnego parafii św. Stanisława w Świeciu nad Wisłą” z 15 sierpnia 1934 r. w Przechowie odbyły się zawody sportowe, w których udział wzięło 30 zawodników. Dbano więc nie tylko o rozwój intelektualny, ale także sportowy.

Pierwsze informacje o działalności KSMŻ i KSMM w oddziałach w Przechowie pojawiły się w tygodniku parafialnym 21 października 1934 roku⁶⁵. KSMŻ Przechowo urządziło 7 października 1934 r. przedstawienie teatralne pt. *Brylantowy Krzyżyk* w sali u pana Hessa dla licznie zgromadzonej publiczności. Z kolei KSMM oddział w Przechowie zorganizował 14 października 1934 r. plenarne zebranie, podczas którego podjęto m.in. decyzję o: postawieniu pomnika Chrystusa Króla z okazji powszechnego jubileuszu nadzwyczajnego (Jubileusz Odkupienia), urządzeniu akademii oraz przedstawienia teatralnego, a także wygłoszeniu przez redaktora pana Scholza ze Świecia referatu pt. *Walka o szkołę wyznaniową*⁶⁶. Z powyższych informacji wynika, że pomimo braku parafii we wsi Przechowo prężnie działały już organizacje związane z Akcją Katolicką. Ich pierwszą wspólną inicjatywą było przywitanie w czerwcu 1937 r. ks. Alojzego Górnowicza – nowego duszpasterza w Przechowie⁶⁷. Nominację na kuratusa w Przechowie ks. Alojzy Górnowicz otrzy-

⁶¹ TPPSŚ 15 IV 1934, nr 15.

⁶² Tamże, 13 V 1934, nr 19.

⁶³ Sala pana Hessa mieściła się w Przechowie w budynku dzisiejszego Przedszkola nr 3 „Pod Łabędziem” przy ul. Wojska Polskiego 16 w Świeciu. Po II wojnie światowej znajdowało się tam także kino „Pomorzanka”. Natomiast sala Pawła Pudełki – wójta Przechowa, mieściła się w domu, który obecnie jest przy ul. Wojska Polskiego 11 w Świeciu.

⁶⁴ Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej (SMP) w 1934 r. w Przechowie zostało przemianowane na Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. Informacja ta pojawiła się w tygodniku parafialnym 12 sierpnia 1934 r. Informowano w nim także o nowych statutach oraz liczbie członków. Zob. TPPSŚ 12 VIII 1934, nr 32; „Pielgrzym” 18 II 1939, nr 21.

⁶⁵ TPPSŚ 21 X 1934, nr 42.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ MDCh, R. 80: 1937, nr 7, s. 574; „Pielgrzym” 26 VI 1937, nr 76; H. Mross, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1821–1920*, Pelplin 1995, s. 143; J. Sziling, *Z dziejów martyrologii duchowieństwa diecezji chełmińskiej. Wspomnienia księdza Feliksa Windorpskiego z niemieckich obozów koncentracyjnych*, „Zapiski Historyczne”, t. 80:

mał 1 lipca 1937 r.⁶⁸ Stowarzyszenia katolickie wspólnie świętowały 10-lecia istnienia KSMŻ. Uroczyste zebranie członków odbyło się 12 września 1937 r. w sali u pana Hessa, na które została zaproszona cała społeczność przechowska⁶⁹.

Już w 1931 r. bp Stanisław W. Okoniewski planował utworzenie samodzielnej kuracji w Przechowie⁷⁰. Mieszkańcy wsi chcieli wybudować kościół parafialny, aby mogli oni uczestniczyć w życiu religijnym. Z powodu kryzysu gospodarczego z lat 1929–1931, który dotknął także małe miejscowości na Pomorzu, nie można było zrealizować tego planu⁷¹. Dopiero w 1937 r. sytuacja gospodarcza na tyle uległa poprawie, aby w Przechowie mógł zostać wybudowany kościół oraz ustanowiony duszpasterz. Utworzenie samodzielnej kuracji było możliwe także dzięki ofiarowaniu przez firmę „Przechowo. Młyny i Tartaki” terytorium o wielkości 10 morgów pod budowę kościoła, plebanii oraz utworzenie na nim parafialnego cmentarza⁷². We wsi był też oddany do dyspozycji przyszłego duszpasterza dom⁷³. Wtedy podjęto decyzję o stworzeniu nowej placówki duszpasterskiej. Inicjatorem tego wydarzenia był bp Stanisław W. Okoniewski. 15 czerwca 1937 r. biskup chełmiński erygował samodzielną kurację w Przechowie⁷⁴. Kuracja (łac. *curatio*) to duszpasterska jednostka terytorialna utworzona przez biskupa diecezjalnego⁷⁵. Była ona samodzielną placówką duszpasterską niezależną od macierzystej parafii i posiadała własną kaplicę. Na jej czele stał duchowny – kuratus, mianowany na mocy dekretu przez biskupa diecezjalnego. W swoich prawach i obowiązkach był zrównany z proboszczem. Nad mieszkańcami wydzielonego terenu sprawował duszpasterstwo stałe. Oznacza to, że kuratus sprawował kult, czyli czynności liturgiczne i paraliturgiczne. Duchowny udzielał sakramentów świętych – ślubów i chrztów świętych⁷⁶. Kapłan odprawiał Msze święte, nabożeństwa i liturgie pogrzebowe⁷⁷. Termin kuracji stosowany był głównie na ziemiach polskich pod zaborem pruskim, w tym diecezjach: chełmińskiej, katowickiej, warmińskiej, wrocławskiej i wrocławskiej. Sporadycznie pojawiał się on na terenie zaboru rosyjskiego. Zarówno parafia, kuracja jak i lokalie były duszpasterskimi jednostkami terytorialnymi.

2015, z. 2, s. 107–108; J. Kalinowski, A. Nadolny, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1921–1945*, ADP.

⁶⁸ „Pielgrzym” 26 VI 1937, nr 76; *Dzieje parafii pw. Chrystusa Króla*, dz. cyt., s. 45–46.

⁶⁹ TPPŚS 12 IX 1937, nr 37.

⁷⁰ MDCh, R. 80:1937, nr 7, s. 553–554.

⁷¹ Tamże; L. Smentek, dz. cyt., s. 34–35.

⁷² APPŚ-P, Zeznania świadków; „Słowo Pomorskie” 27 X 1938, nr 247; tamże, 23 VII 1939, nr 167; zob. również: P. Skuczyński, dz. cyt., s. 52; L. Smentek, dz. cyt., s. 34–35.

⁷³ Tamże, Zeznania świadków.

⁷⁴ MDCh, R. 80:1937, nr 7, s. 553–554; Dekret został wydany 10 czerwca 1937 r., ale wszedł w życie 15 czerwca 1937 r.

⁷⁵ J. Warmiński, *Kuracja*, EK 10, kol. 239–240.

⁷⁶ Tenże, *Kuracje i lokale*, dz. cyt., s. 321.

⁷⁷ Tamże.

Odróżniały je od siebie czynniki takie jak: liczba katolików i wydatki na utrzymanie duszpasterza. Lokalie po spełnieniu warunków stawały się najczęściej kuracjami, ale zdarzało się, że przekształcały się od razu w parafie. Natomiast kuracje ulegały zmianie w parafie⁷⁸. Wśród czynników, które sprzyjały przekształcaniu się kuracji i lokalii były: pozyskanie wymaganej przez władze liczby wiernych, otrzymanie pieniędzy na utrzymanie duszpasterza oraz zdobycie aprobaty miejscowej władzy⁷⁹. Tak było w przypadku placówki duszpasterskiej w Lnianie⁸⁰. Najpierw biskup utworzył samodzielną kurację, aby w ostateczności przeistoczyć ją w parafię⁸¹. Do 1939 r. kuracje były przekształcane w parafie na skutek wybudowania własnego kościoła⁸².

Kurację w Przechowie utworzył bp Stanisław W. Okoniewski z obszarów wcześniej należących do parafii w Świeciu i Przysiersku. Z parafii Świecie zostały odłączone miejscowości takie jak: Kozłowo, Mały Konopat, Przechowo i Przechówko⁸³. Natomiast z parafii Przysiersk do nowej placówki włączono wieś Wielki Konopat⁸⁴. Informacja o utworzeniu placówki duszpasterskiej w Przechowie pojawiła się także w „Tygodniku Parafialnym parafii św. Stanisława w Świeciu nad Wisłą”, w którym wymienione były tylko miejscowości: Głogówko, Kozłowo, Mały Konopat, Przechówko, Wielki Konopat⁸⁵. Analizując dekret biskupa i czasopismo religijne – tygodnik parafialny można zauważyć, że w akcie kościelnym nie została wymieniona wieś Głogówko. Z powodu braku dokumentów nie można odnieść się do zaistniałych zapisów.

Pierwsze zebranie przyszłych parafian w Przechowie odbyło się 13 czerwca 1937 r. w sali u pana Hessa. Wzięli w nim udział mieszkańcy Głogówka, Kozłowa, Przechowa i Przechówka oraz ks. Paweł Konitzer. Celem tego spotkania było omówienie wstępnych spraw związanych z utworzeniem kuracji w Przechowie⁸⁶. W tygodniku parafialnym z 1937 r. czytamy, że ks. Alojzy Górniewicz przybył do Przechowa już 15 czerwca około godziny 18:00 w towarzystwie państwa Jana i Marii Mordawskich, ks. P. Konitzera i przedstawiciele delegacji ze Świecia, w tym komendanta powiatowej Policji Państwowej w Świeciu⁸⁷. Przywitanie nowego

⁷⁸ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, t. 1, s. 577; *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae 1917, s. 335; zob. <http://www.internetsv.info/Text/CIC1917.pdf> (12.10.2018).

⁷⁹ J. Warmiński, *Kuracje i lokalie*, dz. cyt., s. 320.

⁸⁰ MDCh, R. 80: 1937, nr 3, s. 151; J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji*, dz. cyt., s. 317.

⁸¹ Tamże, R. 80: 1937, nr 3, s. 151.

⁸² F. Bączkiewicz, dz. cyt., s. 574.

⁸³ Tamże, R. 80: 1937, nr 7, s. 553.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ TPPŚŚ 20 VI 1937, nr 25.

⁸⁶ Tamże, 13 VI 1937, nr 24.

⁸⁷ „Słowo Pomorskie” 20 VI 1937, nr 139.

duchownego odbyło się na placu przed szkołą w Przechowie⁸⁸. W uroczystości tej wzięły udział wszystkie miejscowe organizacje, takie jak: Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Robotników, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Straż Pożarna oraz młodzież szkolna wraz z mieszkańcami wsi i okolic⁸⁹. Podczas oficjalnego aktu powitania pierwszą osobą, która zabrała głos był przewodniczący tymczasowego komitetu wykonawczego i kierownik szkoły Klemens Stróżowski. W imieniu gminy ks. Alojzego Górnowicza przywitał wójt Przechowa Paweł Pudełko. Podczas przemówień wszyscy jednogłośnie podkreślali potrzebę współpracy nad nowo powstałą placówką duszpasterską, aby stała się samodzielną parafią z własnym kościołem. Podczas uroczystości głos zabrał także dotychczasowy zwierzchnik społeczności przechowskiej – ks. P. Konitzer, który obiecał dalszą współpracę i wszelką pomoc nowemu duchownemu. Spotkanie zakończyło wspólne odśpiewanie pieśni pt. *Kto się w opiekę* oraz zwiedzenie tymczasowej kaplicy, domu kuratusa i terenu pod budowę kościoła⁹⁰. Informacje o przybyciu nowego duszpasterza do Przechowa znajdują się także w raporcie komendanta powiatowej Policji Państwowej w Świeciu do starosty świeckiego z 16 czerwca 1937 r.⁹¹ Potwierdza on przebieg uroczystości przywitania ks. Alojzego Górnowicza. Komendant powiatowej Policji Państwowej w Świeciu odniósł wrażenie, że ks. P. Konitzer nie był zadowolony z utworzenia kuracji w Przechowie⁹². Wbrew temu, co zostało napisane w meldunku, relacje pomiędzy ks. P. Konitzerem a ks. A. Górnowiczem były poprawne. Świadczy o tym fakt wydzielenia już w lipcu 1937 r. w tygodniku parafialnym specjalnego miejsca na wiadomości z „Parafii Przechowo”.

W elenchusie *Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1938* znajduje się wzmianka o istnieniu samodzielnej placówki duszpasterskiej⁹³. W kuracji było 2759 katolików, 460 protestantów i 7 żydów (iudaeus)⁹⁴. Natomiast w elenchusie *Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1939* została podana

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ TPPSŚ 20 VI 1937, nr 25.

⁹⁰ Tamże; „Słowo Pomorskie” 20 VI 1937, nr 139; tymczasowa kaplica oraz dom kuratusa mieściły się na terenie firmy „Przechowo. Młyny i Tartaki” w Przechowie. Natomiast terytorium pod budowę kościoła znajdowało się w parku pałacu rodziny Bieberów – Jakuba Henryka Biebera i Valli Bieber (z d. Bukofzer), w którym od ok. 1931 r. mieszkali państwo Jan i Maria Mordawscy z dziećmi.

⁹¹ APB, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Świeciu, sygn. 39, k. 31.

⁹² Tamże.

⁹³ *Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1938*, Pelplin 1937, s. 90–91.

⁹⁴ Tamże.

mniejsza liczba katolików – 1700⁹⁵. Sytuacja mniejszościowych związków wyznaniowych nie uległa zmianie⁹⁶. Wynika z tego, że w ciągu roku liczba katolików w przechowskiej placówce zmniejszyła się o 1059 parafian, czyli o około 38 proc. w porównaniu z rokiem 1938. Przyczyną tego były wyjazdy mieszkańców do większych, pomorskich miast lub za granicę Polski.

Przed wybudowaniem pierwszego kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, mieszkańcy wsi Przechowo uczęszczali na Msze święte oraz nabożeństwa do wynajętej kaplicy⁹⁷. Mieściła się ona w hali maszyn rolniczych Ernesta Papendicka na terenie firmy „Przechowo. Młyny i Tartaki” w Przechowie⁹⁸. Już latem 1937 r. kuracja w Przechowie otrzymała od mieszkańców szafę do kaplicy, która służyła do przechowywania szat liturgicznych i sprzętów kościelnych⁹⁹. Wznoszenie świątyni rozpoczęto wiosną 1938 r. z inicjatywy kierownika Szkoły Powszechnej Klemensa Stróżowskiego oraz zarządcy spółki „Przechowo. Młyny i Tartaki” Jana Mordawskiego¹⁰⁰. Budowę kościoła ks. Górniewicz powierzył panu Korthasowi z Kijewa Królewskiego¹⁰¹. Już we wrześniu 1937 r. ks. kuratus i mieszkańcy zaczęli zbierać kamienie potrzebne do jego zbudowania, a dostarczyli je na miejsce budowy w styczniu 1938 r. razem z cegłami¹⁰². Przy budowie kościoła pomagali miejscowi bezrobotni¹⁰³. We wrześniu 1938 r. stanęły pierwsze mury nowej świątyni¹⁰⁴. 23 października 1938 r. odbyła się uroczystość poświęcenia przez ks. dziekana Alojzego Deję kamienia węgielnego pod budowę kościoła¹⁰⁵. Mieszkańców Przechowa połączyła potrzeba przystosowania kaplicy do modlitw oraz wybudowania kościoła dla nowo utworzonej kuracji. Z tej okazji ks. Górniewicz wraz ze stowarzyszeniami katolickimi często organizował różne kwesty¹⁰⁶. Jedną z nich odbyła się 8 sierpnia 1937 r. na placu tartaków we wsi i rozpoczęła

⁹⁵ *Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1939*, dz. cyt., s. 92–93.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ „Słowo Pomorskie” 2 VII 1937, nr 148; Relacja ustna pani Urszuli Kluczward (z d. Mordawskiej) z dnia 26.09.2015 r. (ze zbiorów autorki)

⁹⁸ APPŚ-P, Zeznania świadków.

⁹⁹ TPPŚ 5 IX 1937, nr 36.

¹⁰⁰ „Pielgrzym” 15 I 1938, nr 7; TPPŚ 17 VII 1938, nr 29; Relacja ustna pani Urszuli Kluczward (z d. Mordawskiej) z dnia 26.09.2015 r. (ze zbiorów autorki); J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji*, dz. cyt., s. 315.

¹⁰¹ TPPŚ, 17 VII 1938, nr 29.

¹⁰² Tamże, 26 IX 1937, nr 39; „Pielgrzym” 15 I 1938, nr 7.

¹⁰³ TPPŚ, 26 IX 1937, nr 39.

¹⁰⁴ „Pielgrzym” 6 IX 1938, nr 107; „Słowo Pomorskie” 11 IX 1938, nr 208.

¹⁰⁵ „Pielgrzym”, 22 X 1938, nr 127; „Słowo Pomorskie” 21 X 1938, nr 242; tamże, 23 X 1938, nr 244; tamże, 27 X 1938, nr 247.

¹⁰⁶ TPPŚ 17 VII 1938, nr 29; „Pielgrzym” 16 VIII 1938, nr 98; TPPŚ 20 XI 1938, nr 47; H. E. Wyczawski, *Uposażenie Kościoła*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1979, t. 2, cz. 2, s. 44.

się o godz. 14:00¹⁰⁷. Program zbiórki składał się z trzech części: dożynek, wenty i zabawy ludowej¹⁰⁸. Tego dnia komitet wykonawczy zebrał 2650 zł i całkowity dochód przeznaczono na budowę kościoła¹⁰⁹. W kwietniu 1938 r. samodzielna placówka duszpasterska dostała w darze monstrancję od wiernych¹¹⁰. W sierpniu 1939 r. podczas trwania kolejnej wenty zebrano 3500 zł¹¹¹. W latach 1938–1939, dzięki wsparciu wszystkich okolicznych mieszkańców, postawiono kościół¹¹². Bryła architektoniczna świątyni była wykonana w całości¹¹³. Już w październiku 1938 r. planowano pokrycie dachu kościoła, jednakże nie było jeszcze posadzki i ołtarzy¹¹⁴. Budowa kościoła odbywała się etapami i przerywano ją zimą¹¹⁵. W 1939 r. Kółko Rolnicze z Przechowa zobowiązało się zakupić witraż do jednego z okien kościoła¹¹⁶. W lipcu 1939 r. miasto Świecie podarowało nowo wybudowanej świątyni dzwon, który znajdował się na wieży budynku magistratu¹¹⁷. Wcześniej był on używany w przypadku pożaru, ale od pewnego czasu nie spełniał już swojej roli¹¹⁸. W październiku 1939 r. ks. Alojzy Górniewicz planował poświęcenie kościoła, co uniemożliwiła II wojna światowa¹¹⁹.

Pierwsza Msza święta w Przechowie została odprawiona 4 lipca 1937 r. o godz. 9:00 w kaplicy. Połączona była z przyjęciem do I Komunii Świętej grupy 30 dzieci¹²⁰. Przed Mszą świętą o godzinie 8:00 nastąpiło poświęcenie ołtarza przez ks. Górnwicza. W liturgii uczestniczył także starosta świecki Jan Cwiranowicz wraz z innymi przedstawicielami władz miejskich Świecia¹²¹. Po zakończonej Mszy świętej wykonano pamiątkowe zdjęcie u stóp ołtarza. Msze święte w kaplicy odbywały się zawsze w niedzielę o godzinie 8:00 i 10:00, natomiast nieszpory

¹⁰⁷ TPPSŚ 1 VIII 1937, nr 31; tamże, 8 VIII 1937, nr 32; tamże, 15 VIII 1937, nr 33.

¹⁰⁸ wenta – zbiórka ofiar, w tym przypadku na budowę kościoła.

¹⁰⁹ TPPSŚ 15 VIII 1937, nr 33.

¹¹⁰ Tamże, 17 IV 1938, nr 16; tamże, 20 II 1938, nr 8.

¹¹¹ „Pielgrzym” 19 VIII 1939, nr 99; „Słowo Pomorskie” 19 VIII 1939, nr 189.

¹¹² APPS-P, Zeznania świadków; „Pielgrzym” 14 II 1939, nr 19; tamże, 22 VII 1939, nr 87; tamże, 21 V 1938, nr 61; „Słowo Pomorskie” 23 VII 1939, nr 167; J. Walkusz, *Duchowieństwo katolickie diecezji*, dz. cyt., s. 315; według relacji starszych mieszkańców Przechowa w kościele można było już odprawiać nabożeństwa.

¹¹³ „Słowo Pomorskie” 23 VII 1939, nr 167.

¹¹⁴ Tamże, 27 X 1938, nr 247; M. Boroń, *Kościół w Świeciu i okolicy. Zarys historii*, Świecie 2012, s. 48–51.

¹¹⁵ „Pielgrzym” 14 II 1939, nr 19.

¹¹⁶ Tamże, 27 V 1939, nr 63.

¹¹⁷ Tamże, 20 VII 1939, nr 86.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ „Słowo Pomorskie” 23 VII 1939, nr 167.

¹²⁰ TPPSŚ 11 VII 1937, nr 28; „Pielgrzym” 17 VII 1937, nr 85; „Słowo Pomorskie” 2 VII 1937, nr 148; Relacja ustna pani Urszuli Kluczajd (z d. Mordawskiej) z dnia 26.09.2015 r (ze zbiorów autorki); P. Skuczyński, dz. cyt., s. 52.

¹²¹ Tamże, 11 VII 1937, nr 28.

o 16:30. W dni powszednie liturgia była odprawiana o godzinie 7:00 rano. Już na początku sierpnia 1937 r. zmieniono godzinę odprawiania Mszy świętej w tygodniu na 7:45, a w niedzielę na 8:30¹²². Z czasem ks. Górniewicz wprowadził również naukę religii dla dzieci. Odbywała się ona w niedzielę przed nieszporami¹²³. Z powodu braku źródeł nie wiadomo, kiedy dokładnie zmieniono godzinę odprawiania niedzielnej wieczornej Mszy świętej. Na łamach tygodnika parafialnego z dnia 20 lutego 1938 r. liturgia odbywała się o godzinie 15:30¹²⁴. W sierpniu 1938 r. miało miejsce uroczyste przyjęcie 42 dzieci do I Komunii Świętej¹²⁵. W miejscowej kaplicy odbyły się uroczystości z okazji święta Chrystusa Króla w listopadzie 1938 r. w Przechowie¹²⁶. Wieś została przystrojona przez okolicznych mieszkańców¹²⁷. Święto Chrystusa Króla było w diecezji chełmińskiej jedną z najważniejszych uroczystości. Oprócz działalności głoszenia Dobrej Nowiny i odprawiania Mszy świętych oraz nabożeństw, ksiądz Górniewicz udzielał także sakramentów świętych. W latach 1937–1939 ks. kuratus udzielił 22 ślubów¹²⁸. W 1937 r. odbyło się ich 10. Natomiast w 1938 r. sakrament małżeństwa przyjęło dwanaście par. Większość wiernych mieszkała w Przechowie. Jednakże zdarzały się też wyjątki. Wśród narzeczonych znajdowały się osoby pochodzące z Bydgoszczy, Gruczna, Kozłowa, Luskówka, Małego Konopatu, Marianek, Płochocina, Rożentalu, Różannej, Świecia, Wielkiej Klonii i z Wielkiego Konopatu¹²⁹. W latach 1937–1939 udzielono 111 chrztów świętych¹³⁰. W 1937 r. zostało ochrzczonych 32 dzieci. W 1938 r. ks. A. Górniewicz udzielił 66 chrztów, natomiast w 1939 r. tylko 13. W 1939 r. ostatni chrzest święty odbył się 9 października, a ochrzczone dziecko urodziło się 17 września 1939 r.¹³¹

Powstanie kuracji w Przechowie 15 czerwca 1937 r. łączyło się ze sprzyjającymi temu okolicznościami. Posiadanie własnego miejsca do odprawiania Mszy świętych i nabożeństw oraz udzielania sakramentów świętych było dla miejscowej ludności bardzo ważne. Wieś była oddalona od kościoła parafialnego w Świeciu o 3 km. Już w 1931 r. mieszkańcy Przechowa starali się o ustanowienie parafii i rozpoczęcie budowy kościoła. Z powodu kryzysu gospodarczego z lat 1929–1931 r., który doprowadził do upadku firmę „Przechowo. Młyny i Tartaki”, mieszkańcy zdecydowali o odłożeniu tego w czasie. W 1937 r. poprawiły się warunki gospodarcze oraz zawiązał się komitet wykonawczy, co spowodowało uzyskanie aprobaty biskupa. Powstaniu samodzielnej placówki duszpasterskiej sprzyjał również rozwój towarzystw katolickich, w tym między innymi KSMŻ i KSMM. Dzięki ich zaangażowaniu

¹²² TPPSŚ 1 VIII 1937, nr 31; tamże, 15 VIII 1937, nr 33.

¹²³ Tamże, 29 VIII 1937, nr 35.

¹²⁴ Tamże, 20 II 1938, nr 8.

¹²⁵ „Pielgrzym” 16 VIII 1938, nr 98.

¹²⁶ TPPSŚ 30 X 1938, nr 44; „Pielgrzym” 8 XI 1938, nr 134.

¹²⁷ „Pielgrzym” 8 XI 1938, nr 134.

¹²⁸ ADP, Księgi metrykalne, Śluby 1937–1938, s. 1–3.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ Tamże, Księga chrztów 1937–1966, s. 1–12.

¹³¹ Tamże, s. 9.

w działalność społeczną udało się zainteresować mieszkańców potrzebą powstania nowej świątyni. Pierwsze lata działalności kuracji skupiały się na przystosowaniu kaplicy do odprawiania Mszy świętych i nabożeństw oraz udzielania sakramentów świętych, a także wybudowaniu kościoła. Dla tych celów miejscowe stowarzyszenia katolickie i kuratus organizowali wenty. Miały one przyspieszyć wybudowanie kościoła. We wrześniu 1939 r. bryła architektoniczna świątyni była skończona. Ks. Alojzy Górniewicz planował konsekrację kościoła w październiku 1939 r. Postęp w dalszej budowie kościoła uniemożliwił wybuch II wojny światowej oraz aresztowanie ks. kuratusa 19 listopada 1939 r.

Bibliografia

Achremczyk S., Marchwiński R., Przeracki J., *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994.

Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, t. 1.

Bończa-Bystrzycki L., *Lokalia i kuracja katolicka św. Antoniego w Sławnie (1924–1945)*, Sławno 1997.

Boroch, M. *Kościół w Świeciu i okolicy. Zarys historii*, Świecie 2012.

Borzyszkowski J., Miotk M., *Świecie w XIX i XX wieku*, w: *Świecie: księga jubileuszu 800–lecia*, red. J. Borzyszkowski, Świecie – Gdańsk 1998.

Borzyszkowski J., *Z dziejów Kościoła katolickiego na Kaszubach i Pomorzu w XIX i XX wieku*, Gdańsk-Pelplin 2000.

Brzoza Cz., Sowa A. L., *Historia Polski 1918–1945*, Kraków 2006.

Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Romae 1917.

Detlaff D., Detlaff J. P., *Kościół Diecezji Pelplińskiej – nasze dziedzictwo*, Bydgoszcz 2010, t. I.

Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny, Pelplin 1928.

Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1939, Pelplin 1938, s. 133.

Elenchus Omnium Ecclesiarum Necnon Universi Cleri Dioecesis Culmensis pro anno domini 1938, Pelplin 1937.

Grzęda S., *Jak pracować w Towarzystwach Młodzieży? Wskazówki dla kierowników i współpracowników*, Poznań 1914.

Hauser P., *Stosunki narodowościowe i polityczne w diecezji chełmińskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, w: *Z przeszłości diecezji chełmińskiej 1243–1992*, red. M. Biskup, Toruń 1994, s. 92.

Historia parafii Świerki, piórem ks. Alfonsa Zielińskiego spisana, red. W. Zawadzki, Elbląg 2013.

Jażdżewski L., *Ksiądz Biskup Konstantyn Dominik. Życie i pamięć o nim na Kaszubach i Pomorzu*, Pelplin 2013.

Jeżyna K., *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.

Kalinowski J., Nadolny A., *Słownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1921–1945*, ADP.

Kłaczek J., *Dzieje najnowsze 1918–2014*, w: *Dzieje regionu kujawsko-pomorskiego*, red. A. Radziwiński, Toruń 2017, s. 378–394.

Kopiczko A., *Duchowienstwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, Olsztyn 2003.

Kraskowski K., *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996.

Kraskowski K., *Biskupi kościoła katolickiego w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.

Kraskowski Z., *Dzieje parafii Przechowo*, APPŚ-P.

Kubina T., *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach: Akcja Katolicka Archidiecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 2005.

Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 21: 1970, s. 374.

Kumor B., *Ustrój i organizacja kościoła katolickiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków 1980.

Liedtke A., *Stanisław III Wojciech Okoniewski*, w: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu dziesięciolecia biskupstwa J. E. księdza biskupa d-ra Stanisława W. Okoniewskiego biskupa chełmińskiego*, Pelplin 1936, s. 5–10.

Liedtke A., *Wojenne losy biskupa chełmińskiego Stanisława Wojciecha Okoniewskiego 1939–1944*, Pelplin 1983.

Liedtke A., *Zarys dziejów diecezji chełmińskiej do 1945 roku*, Pelplin 1994.

Liedtke A., *Zarys dziejów diecezji chełmińskiej*, „Nasza Przyszłość”, R. 34:1971, s. 105.

Majka J., *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 341.

Mielczarek P. T., *Parafie, kuracje, katolickie kościoły oraz punkty duszpasterskie przed 1945 r. na północno-zachodnich terenach obecnej diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, w: *Radość z nadziei: w 25-lecie posługi biskupiej ordynariusza koszalińsko-kołobrzeskiego*, Koszalin 1985, s. 156–178.

Mross H., *Słownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1821–1920*, Pelplin 1995.

Niepodległa Polska 100. rocznica odzyskania niepodległości 1918–2018: kujawsko-pomorskie, red. T. Kawski, Bydgoszcz 2018.

Nitecki P., *Biskupi kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.

Poczet biskupów warmińskich, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008.

Pytel, T. *Działalność oświatowa katolickich związków młodzieży w diecezji kieleckiej (1918-1938)*, w: *Spoleczno-kulturalna działalność Kościoła katolickiego w Polsce XIX i XX wieku*, red. R. Renz, M. Meducka, Kielce 1994, s. 89–95.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888, t. IX.

Smentek L., *Nawojka Gimnazjum Toruńskiego: Margarete Bieber*, „Zeszyty Literackie i Naukowe”, nr 4: 2015, s. 23.

Stanko P., *Bulla Vixdum Poloniae unitas z 28 października 1925 roku: geneza, znaczenie, dzieje, edycja*, Katowice 2015.

Stanko P., *Bulla Vixdum Poloniae unitas: reprodukcje stron oryginału bulli, tekst łaciński, tłumaczenie na język polski*, Katowice 2015.

Stopniak F., *Kościół na ziemiach polskich w latach 1848–1978*, w: *Historia Kościoła: 1848 do czasów współczesnych*, red. R. Aubert i in., Warszawa 1985, t. V, s. 591.

Sziling J., *Z dziejów martyrologii duchowieństwa diecezji chełmińskiej. Wspomnienia księdza Feliksa Windorpskiego z niemieckich obozów koncentracyjnych*, „Zapiski Historyczne”, t. 80: 2015, z. 2, s. 107–108.

Szulist W., *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej 1772–1920*, Pelplin 2006.

Szulist W., *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej 1920–1939*, Pelplin 2009.

Walkusz J., *Duchowieństwo katolickie diecezji chełmińskiej 1918-1939*, Pelplin 1992.

Walkusz J., *Działalność duszpasterska Biskupa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego 1926–1939*, „Nasza Przeszłość”, R. 84:1995, s. 213.

Walkusz J., *Kościół katolicki*, w: *Historia Pomorza (1918-1939)*, red. Sz. Wierchosławski, P. Olstowski, Toruń 2018, t. V, cz. 2, s. 132.

Wapiński R., *Lata nadziei (1918-1939)*, w: *Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku*, red. St. Mielczarski i in., Gdańsk 1978, s. 419.

Warmiński J., *Kuracja*, EK 10, kol. 239–240.

Warmiński J., *Kuracje i lokalie jako jednostki terytorialne na ziemiach polskich*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 78: 2002, s. 319–324.

Warmiński J., *Lokalia*, EK 10, kol. 1332–1333.

Wojciechowski M., *Miasta Pomorza Nadwiślańskiego i kujaw w okresie I wojny światowej oraz w dwudziestoleciu międzywojennym (1914–1939)*, Toruń 2000.

Wojciechowski M., *Od rewolucji listopadowej do wprowadzenia administracji polskiej (1918–1920)*, w: *Historia Pomorza (1918–1939)*, red. Sz. Wierchosławski, P. Olstowski, Toruń 2015, t. V, cz. 1, s. 48–69.

Wojciechowski M., *W okresie II Rzeczypospolitej (1920–1939)*, w: *Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu*, red. K. Jasiński, Warszawa 1980, t. II, s. 5–55.

Wyczawski H. E., *Uposażenie Kościoła*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1979, t. 2, cz. 2, s. 44.